

De keuze van Rick van der Ploeg

Eva van den Broek

In ieder nummer van *De Academische Boekengids* vertelt een wetenschapper over de boeken die een inspiratie vormden in leven, opleiding of onderzoek.

Rick van der Ploeg (1956), hoogleraar economie in Oxford, is in Amsterdam om college te geven. Sniffend en met zonnebril op komt hij naast me zitten op het terras. 'Het schijnt dat heteroseksuelen vaker last van hooikoorts hebben. Heb jij ook hooikoorts?' Van 1998 tot 2002 was hij staatssecretaris van Cultuur en Media, om daarna weer terug te keren naar de wetenschap. Naar eigen zeggen legt hij graag en snel verbanden. Dat blijkt ook uit de keuze van zijn boeken: daarin worden biologische inzichten toegepast op de politiek en economische verklaringen gegeven voor het seksuele gedrag van Amerikaanse pubers.

De afgelopen jaren heb ik in Italië gewoond. Ik werkte aan het Europees Universitair Instituut in Florence. Sinds die tijd in Toscane boeide mij de vraag hoe steden als Florence, Pisa en Lucca zijn ontstaan en hoe ze veranderen. Antwoorden op die vraag vond ik in *Signs of Life. How Complexity Pervades Biology* van de biologen Richard Solé en Brian Goodwin. De schrijvers leggen uit dat dezelfde organisatiepatronen ten grondslag liggen aan het ontstaan van steden als aan het ontstaan van leven uit de eiwitsoep, of aan de plotselinge vorming van slijmzwammen op bomen. Zo'n slijmzwam bestaat uit miljarden eencellige amoeben, die zich verenigen en specialiseren tot een superorganisme. Dat organisme kan zich verplaatsen en naar voedsel zoeken en regelt de reproductie - het is veel complexer dan de eencellige deeltjes waaruit het bestaat.

'ER STAAT HEUS GEEN CENTRALE PLANNER BOVEN DIE GOED GEORGANISEERDE MIERENKOLONIES MET HUN AIRCONDITIONING.'

Dezelfde formules die deze complexiteit beschrijven, passen Solé en Goodwin toe op economische geografie. Een stad wordt door bepaalde krachten bij elkaar gehouden en tegelijkertijd uit elkaar gedreven, bijvoorbeeld door problemen als congestie. De balans tussen die twee krachten doet de stad ontstaan. Dat type model voor *urban economics* komt uit de complexiteitswetenschap, waarin de invloed van willekeurige gebeurtenissen centraal staat. Wat betreft de invloed van plaats op economische processen, hebben ook economen als Paul Krugman in Princeton en Tony Venables in Oxford enorme voortgang geboekt.

De structuren die Solé en Goodwin bespreken, zijn decentraal georganiseerd. Dat spreekt me aan. Politici en slechte economen hebben de idee-fixe dat je alles van boven moet plannen en regelen. Maar neem Manchester, mijn moederstad: die is niet bewust zo ontworpen, met al haar rijke en arme buurten, kerkhoven en speelplaatsen. Of denk aan mierenkolonies met hun goed georganiseerde wooncomplexen met airconditioning. Daar staat heus geen centrale planner boven.

De vraag of er wel of geen centrale sturing moet komen bij bepaalde vraagstukken is een heel belangrijke kwestie in de politiek. Neem de fileproblematiek, of al die platte taartdozen langs de snelweg. Als je die kwesties aan zelfregulering overlaat, denkt ieder dorpje alleen aan zijn eigen bedrijventerrein. Je kunt dat proberen te voorkomen door zeven fabrieken op elkaar te stapelen om de diarree van taartdozen tegen te gaan. Maar hoe bedenkt je een mechanisme dat daartoe leidt? De politici moeten de schakels goed zetten. De sturing hoeft niet per se op prijsmechanismen alleen te berusten. In de biologie werkt regulering ook met feromonen en andere simpele systemen. Een oplossing zou kunnen zijn om nieuwbouw toe te staan volgens simpele regels die gebaseerd zijn op wat de burens doen, zoals trekvogels hun positie in de V-constellatie bepalen door alleen op de vogel voor zich te letten.

'AAN SCHIJNBAAR IRRATIONEEL GEDRAG ZOALS DE TOENAME VAN ORAAL GESLACHTSVERKEER LIGGEN ECONOMISCHE PRINCIPES TEN GRONDSLAG.'

Van de 'educational scientists' vind ik bioloog en journalist Matt Ridley de beste, beter nog dan mijn collega in New College, Richard Dawkins. In *Nature via Nurture*, zijn laatste boek, laat Ridley de revolutie zien die de afgelopen tien jaar heeft plaatsgevonden in het denken over de relatie tussen erfelijkheid en gedrag. *Nature* staat voor het idee dat een crimineel niet schuldig kan zijn, want ach, hij heeft een 'foute aanleg': het komt door zijn genen. *Nurture*, opvoeding, staat voor het omgekeerde: Freud zocht bijvoorbeeld de oorzaak van een aandoening als schizofrenie in de houding van de moeder. Geen van beide visies op zich snijdt hout natuurlijk. Het gaat voornamelijk om de interactie tussen nature en nurture. Genen kunnen aan- en uitgezet worden door middel van eiwitten. Je kunt een neiging tot bepaald gedrag hebben, waarbij bepaalde afwijkingen onder omstandigheden 'aangezet' worden. De omgeving blijkt daarbij vaak van cruciaal belang.

Maar we weten ook dat opvoeding niet altijd en onder alle omstandigheden bepalend is. Tweelingonderzoek, waarbij het ene kind naar Wassenaar werd gestuurd en het andere naar de Tokkies, heeft laten zien dat die twee kinderen vaak precies even erg criminelen worden. Rotten kinderen, stelt

Ridley, kunnen ook rotte ouders maken. Opvoeding of omstandigheden kunnen genen aanschakelen, en andersom kunnen genen de opvoeding bepalen. Dit boek heeft mijn manier van denken over rechtspraak en sociale psychologie fundamenteel veranderd.

Ridley is echt een goede auteur. Hij schreef jarenlang voor *The Economist*, maar maakte vooral naam met boeken als *Genome* (2000) en *The Origins of Virtue* (1998). Dat laatste had hij evengoed *The Origins of Vice* kunnen noemen – het gaat over het evenwicht tussen egoïsme en altruïsme. Ridley legt uit dat we geprogrammeerd zijn om altruïstisch te zijn, of in elk geval gericht op wederkerigheid. Als ik drie zusjes heb die verdrinken, zou ik ze natuurlijk proberen te redden, ook al moet ik daarvoor mijn eigen leven wagen. De kosten-batenanalyse van die situatie is dat je drie pakketjes van ongeveer je eigen genen kunt redden voor de prijs van één: meteen doen.

Er zijn ook voorbeelden van polygame stammen waarbij na het overlijden van de vrouw niet de echtgenoot, maar haar broers voor haar kinderen zorgen. Is voor de echtgenoot de kans kleiner dan vijftig procent dat het zijn kind is, dan is de kans op ‘nageslacht’ groter voor de broers die de kinderen van hun zus opvoeden.

Maar Ridley toont ook aan dat altruïsme verdergaat dan alleen deze vormen van wat je ‘calculerend’ verwantschapsaltruïsme kunt noemen. Dat is voor een econoom vrij schokkend. Blijkbaar is niet alles gericht op overleven, zijn we geen pure egoïsten. Daar mogen we ook wel eens ons economische model op aanpassen.

Eigenlijk is dit boek verplichte kost voor economen. Onze verzorgingsstaat is gebaseerd op het idee dat mensen zelfzuchtig zijn. Nu we van de biologen leren dat dit niet zo is, moeten we dat ook in onze politieke modellen doorzetten. Je zou bijvoorbeeld bij het ontwerpen van het systeem van uitkeringen rekening moeten houden met wederkerigheid. In plaats van de uitkeringen omlaag te schroeven, zou ik dan pleiten voor conditionele uitkeringen. Je kunt van mensen verlangen dat ze heel hard zoeken naar een baan, maar voor degenen die echt pech hebben, moet er een vangnet bestaan.

Zonder dat je extreem links bent, kun je verder gaan met de herverdeling van welvaart. Mensen zitten in een ratrace, iedereen wil net ietsje meer dan de ander hebben. Zo stel ik ook mijn eigen salaris vast. Ik zoek iemand uit met dezelfde functie als ik, kijk hoe hard hij werkt, en als ik harder werk, wil ik meer verdienen dan hij. Kortom, niet het inkomen van mensen is belangrijk, maar hun relatieve inkomen. Belastingen zouden de ‘externe effecten’, zoals de hoge salarissen die het gevolg zijn van het haasje-overeffect, kunnen corrigeren zonder dat we er in welvaart op achteruitgaan. Als we snappen wat de prikkels zijn die mensen ergens toe aanzetten, kunnen we nagaan wat dat voor onze theorie betekent. Ik denk dat de biologische blik inzichten kan verschaffen aan de politiek.

‘DE DRIJFVEREN ACHTER PARTNERKEUZE ZIJN GEWOON VRAAG EN AANBOD, OOK AL IS DAT GEEN ROMANTISCHE GEDACHTE.’

Mijn favoriete romanschrijver is Ian McEwan. *On Chesil Beach*, wat overigens het mooiste strand van Europa is, vind ik zijn aardigste boek. Ik woon zelf in Oxford, waar het grootste deel van het verhaal zich afspeelt. Het is een echt liefdesverhaal over een jong stelletje, zij een begaafd muzikante, hij een vrij briljante geschiedenisstudent. Ze doen alles samen – geen stoute dingen uiteraard, want het zijn de jaren vijftig en ze zijn intellectueel. Dat samen doen is vooral fietsen door het landschap, in die victoriaanse omgeving aan de zuidkust van Engeland, waar dames in een houten hutje op een railtje het water in worden gereden. Het boek barst van de onvervulde verlangens, McEwan spint ze echt uit, zonder dat het ergens vulgair wordt. Maar na hun bruiloft moet het er dan toch van komen. Ze dineren samen in de hotelkamer en dan gaat het mis. Zij loopt boos naar het strand. Hij laat haar gaan.

Het is een droeve moraal. Iedereen doet zo zijn best om karakter te tonen, maar uiteindelijk gaan die twee mensen, die elkaar zo dierbaar zijn, uit elkaar zonder dat de liefde geconsumeerd is. Tegen het einde van zijn leven blijkt de man terug op hun relatie, waarin alles leek te kloppen, maar die zo onontkoombaar eindigde. Zij is een succesvolle, gelukkige vrouw geworden. Hij heeft later natuurlijk wel veel vriendinnetjes gehad, want op de jaren vijftig volgden de jaren zestig, maar is uiteindelijk alleen achtergebleven. Dat ene moment op het strand heeft zijn hele leven bepaald. Ik vind dat heel herkenbaar.

Dat onafwendbare van de loop der dingen kenmerkt de boeken van McEwan. Hij snijdt met een soort terloopsheid, bijna per ongeluk, grote thema’s aan – de twee onervaren minnaars die tegenover elkaar staan als de verschillende seksuele tijdperken waartussen ze zich bevinden. McEwan is een van de grote schrijvers van Europa. Ik ken niemand die aan hem kan tippen.

Een heel andere aanpak van dezelfde problematiek – partnerkeuze, scheidingen, de seksualisering van de samenleving – heeft *The Logic of Life. The Rational Economics of an Irrational World* van Tim Harford. Die onderwerpen hebben op het eerste gezicht weinig met economie te maken. Maar Harford ziet met zijn economenoog achter veel gedrag en trends een verborgen vorm van logica, van calculerende rationaliteit. Zo merkt hij op dat er sinds het begin van de jaren negentig in Amerika veel meer oraal geslachtsverkeer wordt gerapporteerd. Balkenende zou dan beweren dat de moraal zoek is – maar die meisjes zijn eigenlijk wel snugger. Je verkleint de kans op de geslachtsziekten die in die jaren opkwamen. En zo geeft Harford nog talloze voorbeelden van economische principes die ten grondslag liggen aan

schijnbaar irrationeel gedrag. De drijfveren achter partnerkeuze zijn gewoon vraag en aanbod, ook al is dat geen romantische gedachte. Ik vind dit boek veel leuker dan *Freakonomics* (2005), dat overgewaardeerde geschrift van Steven Levitt. Ook hij past economische theorieën toe op onverwachte gebieden, maar *The Logic of Life* is veel breder en beter geschreven.

'DE WELVAART IN ENGELAND STEEG VANAF 1780 PLOTSSELING DOORDAT DE VRUCHTBAARHEID AFNAM.'

A Farewell to Alms ten slotte, van Gregory Clark, beantwoordt op een heel brutale manier een basale vraag in de economie. Het is een bestseller van het type *Guns, Germs, and Steel* (1997) van de geograaf Jared Diamond, maar dan over economische vraagstukken. De centrale vraag in het boek is: waarom is de welvaart in Engeland vanaf 1780 plotseling zo sterk gestegen? Tijdens de middeleeuwen was Engeland zeer welvarend, gemeten naar de standaarden van vandaag. Het had een stabiele munt en lage belastingen. Maar het land zat na de middeleeuwen gevangen in de malthusiaanse val: er waren niet genoeg grondstoffen om de hoge bevolkingsgroei aan te kunnen.

Wat is er veranderd, vroeg Clark zich af, dat vanaf 1780 de welvaart omhoogschoot? De eerste gedachte van een econoom is de vrijhandel. Of was het de telegraaf, of waren het de spoorwegen? Maar nee, niets van dat alles: de vruchtbaarheid van de lagere klassen nam af. Daardoor leidde de industriële revolutie niet tot hogere bevolkingsaantallen, maar tot een algemene verbetering van de levensstandaard. In Engeland waren eeuwenlang de waarden van de hoge bevolkingsklassen, zoals hard werken, bezit vergaren en een degelijke opleiding, naar de lagere klassen doorgesijpeld. Clark draait er een beetje omheen, maar uiteindelijk concludeert hij dat de 'slimste' culturen overleefden. Het is natuurlijk een nogal controversieel statement van Clark om sommige samenlevingen evolutionair 'verder' te noemen. Maar ik vind het een verfrissend en erg goed geschreven boek.

Er zijn zoveel krachten die het succes van een cultuur of een organisatie bepalen. Je kunt wel denken dat de grote leiders boven komen omdat ze zo goed zijn, maar meestal hebben de bazen van grote bedrijven helemaal niet zulke speciale eigenschappen. Als het goed gaat, promoveer je, tot je op het niveau komt waar je het slecht doet. Dat is het *Peter Principle*: iedereen werkt op een niveau dat net iets te hoog gegrepen is. Ook hier denk ik dat de biologische blik inzichten kan verschaffen aan de politiek.